

וברפתות. אך אם המחקר מחייב דוקא את השימוש במזון החמץ ובלאו הכי כל המחקר ירד לטמיון, נראה שיש לצרף מבעוד מועד חוקר גוי לצוות החוקרים ולמכור לו את החיות ואת החמץ, ורק הוא רשאי להאכילם ולא ישראל.

ההשגות שהעלנו אין הדעת נוחה מהיתר מפקפק זה של מכירת החיות לגוי, בעוד שהבעלים הישראלים עצמם מאכילים אותן בידיים. הפתרון המעשי שניתן להציע הוא, להרגיל את החיות לפני פסח לאכול מזון כשר, כפי שנהוג בלולים

סימן לז

תרופת חמץ מומתקת

שאלה

ישנן מיני תרופות שאינן כשרות לפסח, שהן מרות ואינן ראויות לאכילה, ורגילים לבלען כשהן בתוך כדור. דרך אחרת לבליעתן של תרופות אלו היא על ידי המתקתן. דרך זו מקובלת בעיקר בתרופות המיועדות לילדים הסובלים ממחלות שונות, והיא מתבצעת על ידי מהילת התרופה המרה בסירופ ממותק. ובדרך זו הילד נכון לבלוע את התרופה שהיא מרה מצד עצמה, אגב הסירופ שיש בו גם חומרים נוספים הממתיקים אותו. והשאלה היא: האם תרופה זו מותרת לשימוש בפסח, והאם יש בהשהייתה משום בל יראה ובל ימצא?

תשובה

בנשמת אברהם (סי' תסו ס"א, עמ' רסב) הביא בשם הגרש"ז א (הובא בשש"כ פרק מ ס"ק קסג) שהסתפק האם להקל בתרופות אלו משום שאולי אין זו דרך הנאתן, שהרי מרכיבי החמץ שבהן אינם ראויים לאכילה בפני עצמם. אך למסקנה כתב שיש לחלק בין כדור מציצה ששכבתו החיצונית מתוקה (והציפוי עצמו כשר) אך

תוכו מר, לבין סירופ שהמתיקות מעורבת בכולו שעתה כולו ראוי לאכילה (ועיי"ש סי' רד ס"ק ד, ובשש"כ שם ס"ק קצא לעניין ברכה). והבחנה זו בין סירופ לכדור טעונה הסבר. עיין חו"ד (סי' קג ס"ק א) שהניח יסוד גדול בגדרי מאכלות אסורות. הוא מבחין בין מאכל אסור שהוא עצמו ראוי לאכילה אלא שערבו בו דבר מר עד שאינו ראוי לאכילה כדרכו, לבין מאכל פגום שאינו ראוי לאכילה בעצם. במקרה הראשון אם חזרו והמתיקו את המאכל עד שהוא ראוי לאכילה – האיסור חוזר לקדמותו ואסור לאוכלו. אך במקרה השני האיסור בטל לגמרי אפילו אם המתיקו אותו לאחר מכן, וזאת משום שבהיותו פגום בעצם פקע ממנו איסורו לגמרי, ושוב אי אפשר להחיל עליו שם איסור. וגוף האיסור נעשה היתר, למרות שעכשיו הוא ראוי לאכילה.

ונפקא מינה לסירופ זה שאנו דנים בו. אם הוא שייך לסוג הראשון – דהיינו שהחמץ היה ראוי לאכילה ורק בגלל הצורך להשתמש בו כתרופה ערבו בו חומרים מרים שפגמו את טעמו, ועתה כדי שילדים יבלעו אותם ממתיקים אותם

תרופה מרה העשויה מחמץ שנפסל מאכילת אדם לבין תרופה העשויה מחמץ שנסרח לגמרי ואינו ראוי כלל אפילו לא לאכילת כלב. אלא שיש כאן צד להחמיר משום שבאיסור חמץ עסקינן, ואם מדובר בשמרים ושאר הרי באיסורם הם עומדים לעולם אפילו אם הם פגומים, מאחר שראוי לחמץ בהם עיסות אחרות (עיין חלקת יואב שם).

על כל פנים, הדיון שלנו מתמקד בתרופה מרה שלא נפסלה מאכילת כלב, שלא המתקו אותה עצמה אלא רק עטפו אותה בשכבה חיצונית מתוקה. כאמור, הגרשז"א היקל בתרופה זו משום שהיא עצמה נשארה במרירותה, אך לדידי הדבר עדיין צריך תלמוד. וזאת מכיון שהמתרפא, בפרט אם הוא ילד, לא מודע לכך שהמדובר בשכבה חיצונית בלבד. מבחינתו המדובר בגלולה הראויה כולה לאכילה ורק היצרן יודע מה מכילה הגלולה.

השאלה המתעוררת היא איפוא, האם אנו קובעים את הגדרתו של דבר הראוי לאכילה על פי מחשבתו של האוכל או על פי המחשבה של היצרן והמשווק. הילד סבור שהוא מוצץ ממתק ולפי מחשבתו התרופה כולה ראויה למאכל אדם, ורק אנחנו יודעים שאין זה ממתק אלא תרופה. (וכל דיוננו הוא רק במקרה שגם כשיגיע המוצץ לחלק המר לא יפלוט אותו מחמת שיקוצו, אלא המתקנות החיצוניות תשפיע גם על החלק המר, ולכל היותר הוא חש בטעם מוזר בלבד. אך מאידך, המתקנות אינה מעורבת בו באופן מלא כמו בסירוף, ולא הופכת לגמרי את המר למתוק).

ונלענ"ד לפשוט בעיה זו מן הגמרא (חולין עא, א) העוסקת בדין טומאת נבילה שאינה ראויה לגר אך לא נפסלה לאכילת

מחדש – אם כן החמץ חזר עתה למצבו הקודם ודינו ככל חמץ הראוי לאכילה. ואם המדובר בחמץ שנפגם בעצם ופקע ממנו שם חמץ, גם אם המתיקוהו הוא נשאר בהיתרו. ומכיון שלפי התיאור בו פתחנו מדובר בחמץ מהסוג השני שהתרופה מותרת באכילה.

אמנם דברי החו"ד אינם מוסכמים על כל הפוסקים, כמו האחיעזר (ח"ב סי' יא, ב) וחלקת יואב (יו"ד סי' יא) הסוברים שאיסור שנפגם אינו פוקע בעצם. מיהו, נלפענ"ד שהם חולקים עליו רק בנוגע לאיסור שנפגם ואינו ראוי לגר, ולדעתם איסורו העצמי אינו פוקע, אך מסתבר שגם הם מודים לחו"ד בנבלה שנסרחה עד כדי כך שאינה ראויה אפילו לכלב, שפקע איסורה. וכדי לבאר את סברת הגרשז"א יש לומר שנקט כשיטה זו, שטעם פגום בלבד אינו מפקיע את גוף האיסור. וצריך להעמיד שהתרופה שהגרשז"א דן בה אינה ראויה למאכל אדם אך עדיין היא ראויה למאכל כלב, ולכן סבר עקרונית שאם המתיקוה הרי היא חוזרת לאיסורה. ובזה יש להבחין בין סירוף המתערב בגוף התרופה כדי להמתיקה לבין ציפוי חיצוני של התרופה בשכבה מתוקה. שכן בגלולה מרה שציפיה כדי להמתיק את מרירותה, התרופה עצמה נשארת בעינה ובעצם מרירותה. ולכן יש מקום לומר שהציפוי לא המתיק אותה בעצם, ודי בזה שהיא אינה ראויה למאכל אדם כדי להתירה.

אך מסתבר שגם הגרשז"א יודה בתרופה מרה שאינה ראויה כלל אפילו לאכילת כלב, שעצם האיסור שבה פקע מכל וכל, וגם אם המתיקוה נשארה בהיתרה.

וממילא גם בנד"ד יש להבחין בין

כלב, ומסקנתה:

נחי דלא חזיא בפניו, שלא בפניו מיחזיא
חזיא ליה.

ומשום כך היא בכלל נבילה הראויה לגר,
ודין טומאת נבילה חל עליה.

ועיין שם ברש"י (ד"ה שלא בפניו) שהעמיד
את דין הגמרא בכגון שהגר בלע חתיכה
קטנה בלא לעיסה, והא קמ"ל שכיון שאינו
יודע מה בלע הרי היא בכלל נבילה "דחזיא
ליה". וז"ל:

שלא בפניו מיחזא חזיא ליה – אם בלע
חתיכה קטנה ולא לעסה **חזיא למי שלא
ידע שבלעה**.

ומשמע שהגדרת הנבלה כמי 'שאינה
ראויה לגר' נקבעת לפי תחושתו
הסובייקטיבית של הגר, וכל עוד הוא סבור
בטעות שהיא ראויה לו כך ראוי להגדירה,
למרות שמבחינה אובייקטיבית אנו יודעים
שהיא אינה ראויה לו.

ולכאורה הוא הדין בנידון דידן לענין
גלולה, נראה שאזלינן בתר טעמו של
המתרפא וכל עוד הוא חש שהתרופה
ראויה לאכילה אין להגדירה כחמץ נוקשה.
והלא דברים ק"ו, ומה נבילה שלדידן אין
בשרה ראוי לאכילה כלל, ואעפ"כ היא
נחשבת כמי שראויה לגר משום שאזלינן
בתר ידיה, על אחת כמה וכמה בתרופה
שהומתקה בשכבה מתוקה. שהרי גם לדידן
ידוע שהחלק המתוק ראוי לאכילה, אלא
שאנו יודעים שהתרופה אינה ראויה
לאכילה כשהיא עומדת בפני עצמה, וכל
ההמתקה לא נועדה אלא להסתיר את
טעמה המר של התרופה.

ואם כן, לכאורה יש להשיג על מש"כ
בנשמ"א בשם הגרש"ז להתיר סירופ
מומתק, שהרי בחינת הילד היא הקובעת

ולדידו הוא ממתק ולא תרופה כבחירתנו
שלנו.

(למרות שאם מדובר בילד קטן, גדול עומד על
גביו של הקטן, ומשדל אותו לקחת את התרופה,
מ"מ מחשבתו של הקטן היא הקובעת ולא של
הגדול העומד על גביו. והסברה נותנת שאין לגדול
שום השפעה על טעם החך של הקטן, ולעולם דין
זה תלוי כולו אך ורק בטעמו האישי של הטועם
עצמו – "וחך אוכל יטעם לו". ולא מצינו שגדול
עומד על גביו מועיל אלא במקום שנדרשת
שליחות או כוונה.)

ועיין באהלה של תורה (ח"ב, סי' סד) שדנו
בשאלה דומה של פיזור סובין מורעלים
בפסח בכדי להמית את העכברים. וגם שם
התלבטנו באופן דומה, שהרי מבחינת
העכבר סובין אלו הם אוכל הראוי לאכילה
ורק מבחינתנו האובייקטיבית הוא אינו
ראוי לאכילה. ולפי האמור כאן אכן בחינתו
הסובייקטיבית של העכבר היא הקובעת,
ואסור להשתמש באותם סובין בפסח.

אם כי שאלה זו אינה דומה לגמרי,
שהרי הסובין מבחינת עצמם אכן ראויים
לאכילה ורק תוצאתם מסוכנת, משא"כ
בנד"ד התרופה עצמה אינה ראויה לאכילה
ורק הציפוי הוא זה שממתיק אותה.

ובדומה לזה העיר לי ידידי הרב יעקב
אפשטיין, בעמ"ח הספרים "חבל נחלתו", על
עצם השוואתנו לנבלה. הנבלה בעצמה
שבלעוה ראויה לגר אלא שבינה יתרה שבו
משקצתו בעיניו, ומחמת אי הידיעה אותו
דבר עצמו ראוי לו, גם ללא תוספת דברים
אחרים. אך בגלולה מומתקת, גם לגבי
המתרפא התרופה בעצמותה אינה ראויה
לו, ורק ההוספה של דבר אחר נותנת לו
את האפשרות לאכלו, ועל כן אין דמיון
מלא בין הדברים. ואכן זו הערה יפה

ומסתברת. אלא שאני מסופק בכל זאת בנוגע להנחתו שהנבלה ראויה היא, כי ניתן אולי לומר גם להיפך, שנבלה שבלעוה אינה ראויה מצד עצמה, וצ"ע.

מסקנה

לכן נלענ"ד שלכתחילה אין להבחין בין סירופ לכדור, וכל עוד יש חשש חמץ בתרופה עצמה ראוי לאסור אותה אפילו כשהיא באה בצורת גלולה. וזאת, משום שיש להסתפק שמא טעמו של המתרפא

הוא הקובע את גדר התרופה ולא כוונתו של היצרן, ולטעמו התרופה ראויה לאכילה. ויש להעדיף תחליפים אחרים לתרופה זו. אך במקום שאין פתרון אחר, ומתעורר החשש שאם החולה לא יקבל את התרופה מחלתו עלולה להסתבך, ראוי הוא הגרשז"א לסמוך עליו בשעת הדחק, ולהתיר את השימוש בכדור אך לא בסירופ. ובפרט, אם המדובר בכאבי גרון וכדו' שניתן להגדירם כמכה של חלל שמחללין עליה את השבת מדין פקד"ג, ודאי שיש להקל.

סימן לח

חמץ שנמכר לגוי וחזר ונמכר לישראל

ראשי פרקים

שאלה

א. מיהו הגזלן – הלקוח או בעל הבית?

ב. אימתי גילוי דעת סותר את מעשה

המוכר?

ג. 'אנן סהדי' מסופק

ד. החילוק בין גיור למכירת חמץ

מסקנה

* * *

שאלה*

במרכולים השונים ישנם מוצרי חמץ שנמכרים לגוי לפני פסח כנהוג. הדרך הרצויה היא להוציא את כל החמץ מן האולם המרכזי ולאחסן אותו במחסן נעול קודם מכירתו, ולמסור את המפתח לידי הגוי. אולם, מחוסר ברירה אנו נאלצים להסכים לכך שהחמץ ישאר במקומו, ולהסתפק בכיסוי מדפי החמץ בניילון וקשירתו, (כי הציבור קונה חמץ עד הרגע

האחרון, ולא ניתן להעביר אלפי פריטים למקום אחר בזמן כה קצר). דבר זה נעשה בהסתמך על הגמ' בפסחים (ו, א) שדי במחיצה של 'טפחים להיכר, אולם בפועל דרך זו יוצרת מכשלה, כפי שנפרט.

מידי שנה אנו נתקלים בבעיה, שלקוחות שולחים את ידם אל מאחורי כיסוי הניילון ולוקחים ממוצרי חמץ, ומנצלים את חוסר תשומת הלב של הקופאיות המאפשרות להם לקנות

* ניסן תשס"ז.